

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه یزد
دانشکده علوم انسانی
گروه جغرافیا

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

سنجش درجه توسعه یافتگی شهرستان های استان خراسان رضوی

و جایگاه شهرستان قوچان در بین شهرستان های استان

استاد راهنما

دکتر علیرضا زارع شاه آبادی

استاد مشاور

مهندس محمد صالحی فرد

۱۳۸۸ / ۷ / ۱

پژوهش و نگارش

کبری سرخ کمال

آرشیو اطلاعات بزرگ علمی یزد
تمت بزرگ

دی ماه ۱۳۸۷

۱۲۶۸۹۶

پیشروان انسانهایی هستند

که شرایط مطلوب خود را می جویند

و اگر آن را نیابند به ساختن آن همت می گمارند.

جورج برنارد شاو

تقدیم به شهیدان این مرز و بوم

آنانکه رفتند تا با شیخ و بسازیم

تقدیم به پدر و مادر عزیز و فداکاره

آنانکه چون شمع می بسوزند تا ساخته شویم

تقدیم به برادران و خواهر عزیزه

آنانکه امید بخش من در همه لحظات زندگی اند

تقدیر و تشکر

اینکه این تحقیق پس از یکسال تلاش مداوم به اتمام رسید جز با توفیق خداوند متعال و راهنمایی اساتید بزرگوار و حمایت های خانواده عزیزم ممکن نبود ، لذا بر خود لازم می دانم از تمامی کسانی که در این راه یاری ام نموده اند ، سپاسگزاری نمایم . -

- خانواده عزیزم مخصوصاً پدر و مادرم که همیشه تحت حمایت های مادی و معنوی شان بوده ام و مشوق اینجانب طی سالهای تحصیلی بوده اند .

- جناب آقای دکتر علیرضا زارع شاه آبادی (استاد راهنما)

- جناب آقای دکتر محمد صالحی فرد (استاد مشاور)

- جناب آقای دکتر سید محمود زنجیرچی (گروه مدیریت دانشگاه یزد)

- جناب آقای مهندس حسینی (بخش آماراستاندارداری خراسان رضوی)

- جناب آقای مهندس کوهکن (بخش GIS و نقشه برداری استاندارداری خراسان رضوی)

- جناب آقای دکتر کرامت ... زیاری

- جناب آقای دکتر محمد حسین سرایی

- جناب آقای زارع (مسئول بخش کتابخانه و توسعه منابع انسانی استاندارداری یزد)

- جناب آقای دکتر منصور مهبینی زاده (گروه اقتصاد دانشگاه یزد)

- سرکار خانم علومی (منشی گروه جغرافیا دانشگاه یزد)

- اساتید بزرگوار گروه جغرافیا دانشگاه یزد

- خانم ها : سمیه ابراهیمی ، مریم بیرانوند ، صدیقه پاک ضمیر ، فاطمه تقوی ، معصوم

دوستی ، زهرا صادقی و دیگر دوستان گرامی ام که مرا در انجام این مهم یاری رساندند .

مدیریت تحصیلات تکمیلی

صور تجلسه دفاعیه پایان نامه دانشجوی
دوره کارشناسی ارشد

شناسه:
ب/ا/۳

جلسه دفاعیه پایان نامه تحصیلی / خانم: کبری سرخ کمال دانشجوی کارشناسی ارشد
رشته/گرایش: جغرافیا و برنامه ریزی شهری
به شماره دانشجویی: ۴ ۸۵۰۲۶۵

تحت عنوان: «سنجش درجه توسعه یافتگی شهرستان های استان خراسان رضوی و جایگاه
شهرستان قوچان در بین شهرستان های استان»

و تعداد واحد: ۶ در تاریخ ۳۰/۱۰/۱۳۸۷ با حضور اعضای هیأت داوران (به شرح ذیل) تشکیل گردید.
پس از ارزیابی توسط هیأت داوران، پایان نامه یا نمره: به عدد ۱۹٫۳۵ به حروف نوزده و سه دهم
و درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء

نام و نام خانوادگی

عنوان

استاد/ استادان راهنما:

آقای دکتر علیرضا زارع شاه آبادی

استاد/ استادان مشاور:

آقای مهندس محمد صالحی

متخصص و صاحب نظر داخلی:

آقای دکتر محمد حسین سرابی

متخصص و صاحب نظر خارجی:

آقای دکتر محمد حسین پاپلی یزدی

نماینده تحصیلات تکمیلی دانشگاه (ناظر)

نام و نام خانوادگی: آقای دکتر بهمنعلی دهقان منگابادی

امضاء:

چکیده

این تحقیق به منظور سنجش درجه توسعه یافتگی شهرستان های استان خراسان رضوی با تأکید بر جایگاه شهرستان قوچان در مقایسه با سایر شهرستان های استان ، تدوین گردیده است . از آنجا که عدم توزیع فضایی متعادل منابع و عوامل اقتصادی ، استعداد ها و قابلیت های متفاوت را برای مناطق مختلف به همراه داشته است و با توجه که یکی از محورهای اطلاعاتی لازم جهت برنامه ریزی صحیح ملی و منطقه ای ، آگاهی از توانمندیهای تولیدی بخش های اقتصادی در مناطق مختلف می باشد ، لذا تعیین موقعیت و جایگاه مناطق مختلف در تقسیم کار و اقتصاد ملی از اهمیت ویژه ای برخوردار است . این پژوهش با علم به این موضوع و در راستای برنامه ریزی توسعه منطقه ای در استان خراسان رضوی با رویکردی توصیفی - تحلیلی ، تدوین گردیده است .

در این تحقیق هریک از شهرستانها براساس شاخص های انتخابی در هر بخش به صورت مجزاء ، با استفاده از تکنیک تاکسونومی عددی سطح بندی و رتبه بندی شده است. سپس در نهایت از لحاظ مجموع شاخص های انتخابی در قالبی تلفیقی ، براساس چندین مدل رایج در این زمینه (موریس ، تاکسونومی ، امتیاز استاندارد و تاپسیس) ، شهرستان های استان رتبه بندی و مقایسه گردیده است . نتایج حاصله نشان می دهد که در سطح استان خراسان رضوی ، شهرستان مشهد به عنوان شهرستان برخوردار، شهرستان های گناباد ، درگز ، نیشابور ، کاشمر ، بردسکن ، نیمه برخوردار و دیگر شهرستان ها به عنوان شهرستان های محروم استان (۶۴/۴ درصد) شناسایی شده اند . شهرستان قوچان در بین شهرستانهای استان ، براساس نتایج مدل تاکسونومی عددی ، در رتبه هفتم و از نظر وضعیت کیفی توسعه در طبقه نواحی محروم استان جای دارد. از این رو مطابق یافته های پژوهش ، الگوی حاکم بر ساختار فضایی استان خراسان رضوی ، تابع الگوی مرکز - پیرامونی است .

واژگان کلیدی : توسعه ، تعادل منطقه ای ، مدل تاکسونومی عددی ، خراسان رضوی ، قوچان .

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول : طرح تحقیق :

- ۱-۱- بیان مسأله ۱
- ۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق ۲
- ۳-۱- اهداف تحقیق ۴
- ۴-۱- سؤالات تحقیق ۴
- ۵-۱- روش تحقیق ۴
- ۶-۱- کاربرد نتایج تحقیق ۵
- ۷-۱- تعاریف عملیاتی ۵
- ۸-۱- ادبیات تحقیق ۷

فصل دوم : مبانی نظری تحقیق :

- ۱-۲- تئوری نئوکلاسیک و توسعه و سیاست ناحیه ای ۱۳
- ۲-۲- تئوری نئوکینزی یا پایه اقتصادی ۱۳
- ۳-۲- تئوری قطب رشد ۱۴
- ۴-۲- تئوری مرکز - پیرامون ۱۵
- ۵-۲- تئوری دوگانگی ۱۷
- ۶-۲- تئوری وابستگی ۱۸
- ۷-۲- تئوری های جدید توسعه منطقه ای ۱۹
- ۸-۲- تئوری فضایی توسعه منطقه ای ۱۹
- ۹-۲- تئوری مراکز رشد میسرا ۲۰

۲-۱۰- تئوری شهرهای مسلط ۲۱

نتیجه گیری ۲۳

فصل سوم : شناخت سیمای کلی استان خراسان رضوی و شهرستان قوچان :

۳-۱- استان خراسان رضوی

۳-۱-۱- مشخصات طبیعی استان ۲۴

۳-۱-۲- تقسیمات کشوری ۲۵

۳-۱-۳- وضعیت زمین شناسی و ژئومورفولوژی استان ۲۶

۳-۱-۴- ویژگی های اقلیمی استان ۲۷

۳-۱-۵- وضعیت منابع آب استان ۲۹

۳-۱-۶- وضعیت منابع طبیعی استان ۲۹

۳-۱-۷- پیشینه تاریخی ۳۰

۳-۱-۸- وجه تسمیه خراسان ۳۲

۳-۱-۹- جمعیت ۳۲

۳-۱-۱۰- ساختار قومی و فرهنگی ۳۳

۳-۱-۱۱- سیمای اقتصادی ۳۳

۳-۱-۱۲- سیمای کشاورزی استان ۳۵

۳-۱-۱۳- دامداری ۳۶

۳-۱-۱۴- معادن ۳۶

۳-۱-۱۵- صنایع ۳۷

۳-۱-۱۶- توزیع جغرافیایی صنایع در استان ۳۸

۳-۲- شهرستان قوچان

۳-۲-۱- موقعیت جغرافیایی و تقسیمات کشوری ۳۹

۳۹.....	۲-۲-۳- وضعیت طبیعی شهرستان
۴۰.....	۳-۲-۱- توپوگرافی
۴۱.....	۳-۲-۲- زمین شناسی
۴۲.....	۳-۲-۳- تکتونیک و لرزه خیزی
۴۳.....	۳-۲-۴- ژئومورفولوژی
۴۴.....	۳-۲-۵- اقلیم
۴۴.....	۳-۲-۶- بررسی عناصر اقلیمی
۴۸.....	۳-۲-۷- منابع آب
۴۸.....	۳-۲-۸- آبهای زیرزمینی
۴۹.....	۳-۲-۹- پوشش گیاهی
۴۹.....	۳-۲-۱۰- جنگل
۵۰.....	۳-۲-۱۱- مرتع
۵۰.....	۳-۲-۳- جغرافیای انسانی
۵۲.....	۳-۲-۴- جغرافیای اقتصادی
۵۲.....	۳-۲-۱- کشاورزی
۵۲.....	۳-۲-۲- دامداری
۵۳.....	۳-۲-۳- صنعت
۵۳.....	۳-۲-۴- معادن

فصل چهارم : مدل ها ء تکنیک ها و شاخص های تحقیق

۵۵.....	مقدمه
۵۵.....	۴-۱- مدل ها و تکنیک ها
۵۵.....	۴-۱-۱- مدل موريس

- ۵۷..... ۲-۱-۴- مدل تاکسونومی عددی
- ۶۵..... ۳-۱-۴- امتیاز استاندارد
- ۶۶..... ۴-۱-۴- مدل تاپسیس
- ۶۹..... ۵-۱-۴- مدل ضریب پراکندگی
- ۲-۴- شاخص های اندازه گیری و سنجش توسعه
- ۷۰..... ۱-۲-۴- ضوابط و نحوه انتخاب شاخص
- ۷۱..... ۲-۲-۴- شاخص های مورد استفاده در این تحقیق
- ۷۲..... ۱-۲-۲-۴- شاخص های جمعیتی
- ۷۳..... ۲-۲-۲-۴- شاخص های بخش آموزشی
- ۷۴..... ۳-۲-۲-۴- شاخص های بخش بهداشتی - درمانی
- ۷۶..... ۴-۲-۲-۴- شاخص های بخش مسکن (کالبدی)
- ۷۷..... ۵-۲-۲-۴- شاخص های کشاورزی
- ۷۸..... ۶-۲-۲-۴- شاخص های بخش زیر بنایی
- ۷۹..... ۷-۲-۲-۴- شاخص های توسعه و عمران روستایی
- ۸۰..... ۸-۲-۲-۴- شاخص های اقتصادی
- ۸۰..... ۹-۲-۲-۴- شاخص های فرهنگی

فصل پنجم : تعیین درجه توسعه یافتگی شهرستان های استان خراسان

رضوی :

- ۸۲..... مقدمه
- ۸۳..... ۱-۵- کاربرد مدل تاکسونومی
- ۸۶..... ۱-۵- ۱- شاخص های بخش آموزشی

- ۱۹-۱-۲- شاخص های بهداشتی ۸۹
- ۹۲-۱-۳- شاخص های کشاورزی ۹۲
- ۹۵-۱-۴- شاخص های زیر بنایی ۹۵
- ۹۸-۱-۵- شاخص های مسکن ۹۸
- ۱۰۱-۱-۶- شاخص های فرهنگی ۱۰۱
- ۱۰۴-۱-۷- شاخص های جمعیتی ۱۰۴
- ۱۰۷-۱-۸- شاخص های اقتصادی ۱۰۷
- ۱۱۰-۱-۹- شاخص های توسعه روستایی ۱۱۰
- ۱۱۳-۱-۱۰- شاخص های تلفیقی ۱۱۳

نتایج رتبه بندی شهرستان ها براساس شاخص های تلفیقی در مدل تاکسونومی

- ۱۱۵- عددی ۱۱۵
- ۱۱۷-۲-۵- نتایج رتبه بندی شهرستان ها در مدل تاپسیس ۱۱۷
- ۱۱۸-۳-۵- نتایج رتبه بندی شهرستان ها در مدل مورس ۱۱۸
- ۱۲۱-۴-۵- نتایج رتبه بندی شهرستان ها در روش امتیاز استاندارد ۱۲۱
- ۱۲۳-۵-۵- مقایسه نتایج کاربرد روشهای مختلف سنجش توسعه یافتگی ۱۲۳
- ۱۲۵- جمع بندی ۱۲۵

فصل ششم : ارزیابی سؤالات پژوهش ، نتیجه گیری و پیشنهادات :

- ۱۲۷-۱-۶- ارزیابی سؤالات پژوهش ۱۲۷
- ۱۲۷-۱-۱-۶- سؤال اول پژوهش ۱۲۷
- ۱۲۷-۱-۱-۶- سؤال دوم پژوهش ۱۲۷
- ۱۲۸-۱-۱-۶- سؤال سوم پژوهشی ۱۲۸
- ۱۲۹-۱-۱-۶- سؤال چهارم پژوهش ۱۲۹

۱۳۰.....	۲-۶- نتیجه گیری
۱۳۲.....	۳-۶- اراغه راهبردها
۱۳۵.....	منابع و مأخذ
۱۴۳.....	چکیده انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۲۶	جدول ۱-۳-۱- مشخصات عمومی شهرستان های استان خراسان رضوی
۳۰	جدول شماره ۲-۳-۲- وضعیت منابع طبیعی استان
۴۵	جدول شماره ۳-۳-۳- اطلاعات دمای ایستگاه سینوپتیک قوچان ۹۴-۱۹۶۵ م
۴۶	جدول شماره ۳-۴-۴- متوسط بارندگی ایستگاه سینوپتیک قوچان ۹۴-۱۹۶۵ م
۴۷	جدول شماره ۳-۵-۵- متوسط رطوبت شبانه روز ایستگاه سینوپتیک قوچان ۹۴-۱۹۶۵ م
۸۴	جدول شماره ۵-۱- رتبه بندی شهرستان های خراسان رضوی در بخش های مختلف برحسب محاسبات مدل تاکسونومی عددی
۸۶	بخش آموزش : سطح بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های
۸۹	بخش بهداشتی : سطح بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های
۹۲	بخش کشاورزی : سطح بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های
۹۵	بخش زیر بنایی : سطح بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های
۹۸	بخش مسکن : سطح بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های
۱۰۱	بخش فرهنگی : سطح بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های

- جدول شماره ۵-۸) : سطح بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های
بخش جمعیتی ۱۰۴
- جدول شماره ۵-۹) : سطح بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های
بخش اقتصادی ۱۰۷
- جدول شماره ۵-۱۰) : سطح بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های
بخش توسعه روستایی ۱۱۰
- ۵-۱۱-۱) سطح بندی شهرستان ها از لحاظ شاخص های تلفیقی در مدل تاکسونومی عددی
..... ۱۱۳
- جدول ۵-۱۲) : رتبه بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های تلفیقی
براساس مدل تاکسونومی عددی ۱۱۶
- جدول ۵-۱۳) : رتبه بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های تلفیقی
توسعه یافتگی بر اساس مدل تاپسیس ۱۱۸
- جدول ۵-۱۴) : رتبه بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های تلفیقی
توسعه یافتگی بر اساس موریس ۱۲۰
- جدول ۵-۱۵) : رتبه بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از لحاظ شاخص های تلفیقی
توسعه یافتگی مدل امتیاز استاندارد ۱۲۲
- جدول ۵-۱۶) : مقایسه رتبه بندی شهرستان های استان خراسان رضوی با استفاده از روش مورد
مطالعه سنجش سطح توسعه یافتگی ۱۲۳
- جدول شماره ۶-۱) : رتبه بندی شهرستان ها از لحاظ شاخصهای تلفیقی مدل تاکسونومی
..... ۱۲۹

فهرست نقشه ها

عنوان	صفحه
نقشه ۱-۳ : موقعیت جغرافیایی استان خراسان رضوی	۲۵
نقشه ۲-۳ : موقعیت جغرافیایی شهرستان قوچان در استان خراسان رضوی	۴۰
نقشه ۱-۵ : توزیع فضایی سطوح توسعه از لحاظ شاخص های بخش آموزشی	۸۷
نقشه ۲-۵ : توزیع فضایی سطوح توسعه از لحاظ شاخص های بخش بهداشتی	۹۰
نقشه ۳-۵ : توزیع فضایی سطوح توسعه از لحاظ شاخص های بخش کشاورزی	۹۳
نقشه ۴-۵ : توزیع فضایی سطوح توسعه از لحاظ شاخص های بخش زیر بنایی	۹۶
نقشه ۵-۵ : توزیع فضایی سطوح توسعه از لحاظ شاخص های بخش مسکن	۹۹
نقشه ۶-۵ : توزیع فضایی سطوح توسعه از لحاظ شاخص های بخش فرهنگی	۱۰۲
نقشه ۷-۵ : توزیع فضایی سطوح توسعه از لحاظ شاخص های بخش جمعیتی	۱۰۵
نقشه ۸-۵ : توزیع فضایی سطوح توسعه از لحاظ شاخص های بخش اقتصادی	۱۰۸
نقشه ۹-۵ : توزیع فضایی سطوح توسعه از لحاظ شاخص های بخش توسعه روستایی	۱۱۱
نقشه ۱۰-۵ : توزیع فضایی سطوح توسعه از لحاظ شاخص های بخش تلفیقی	۱۱۴

مقدمه :

رشد و توسعه به عنوان یک مقوله اقتصادی - اجتماعی ابتدا از سوی اقتصاد دانان و سپس جامعه شناسان و پژوهشگران برخی علوم مورد توجه و اساس برنامه ریزی قرار گرفت . از جمله دشواری های همیشگی در بررسی ادبیات توسعه اقتصادی و دگرگونی اجتماعی مشخص کردن مفهوم توسعه و رشد است . توسعه همان رشد اقتصادی نیست زیرا که توسعه جریانی چند بعدی است که در خود تجدید سازمانی و سمت گیری متفاوت کل نظام اقتصادی - اجتماعی را به همراه دارد . به عبارت ساده می توان گفت با توجه به اینکه هدف اصلی توسعه حذف نابرابری هاست بهترین مفهوم توسعه ، رشد همراه با عدالت اجتماعی است (Handder, ۲۰۰۰, p۳) . اساساً " توسعه به معنای بهبود شرایط زندگی بوده ، با توجه به اینکه علم اقتصاد دانشی درباره استفاده موثر و کارا از منابع جهت رفع نیازهای مادی و اساسی زندگی بشر می باشد در نتیجه توسعه جاذبه ای دائمی برای علم اقتصاد و فرآیندهای چند بعدی آن می باشد (Peet ۱۹۹۹, p۱۷۲) . امروزه کشورهای در حال توسعه به منظور تقویت زیربناهای اقتصادی خود ، رهایی از وابستگی ، رفع عدم تعادل های منطقه ای و ... در نهایت نیل به توسعه منطقه ای پایدار ، نیازمند شناسایی امکانات و منابع کشورشان می باشند . با توجه به این امر که توزیع فضایی نامتعادل منابع و عوامل اقتصادی ، استعداد ها و قابلیت های متفاوت را برای مناطق مختلف به همراه داشته است و از آنجا که یکی از محورهای اطلاعاتی لازم جهت برنامه ریزی صحیح ملی و منطقه ای و آگاهی از توانمندیهای تولیدی بخش های اقتصادی در مناطق مختلف می باشد ، لذا تعیین موقعیت و جایگاه مناطق مختلف در تقسیم کار و اقتصاد ملی از اهمیت ویژه ای برخوردار است . کشور ما نیز به دلیل داشتن شرایط غیر همگن و امکانات طبیعی متنوع ، از این قاعده مستثنی نیست . در نتیجه موفقیت در این امر مستلزم توجه به معیارهای توسعه براساس توانمندیهای موجود هر استان در تدوین برنامه های توسعه ملی و منطقه ای بوده و در این راستا قابلیت های استان های مختلف باید شناسایی گردد (بهشتی فر ، ۱۳۸۵) . در این پژوهش شهرستان های استان خراسان رضوی با استفاده از شاخص های مختلف توسعه مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است .

مطالب رساله حاضر در ۶ فصل تهیه گردیده است :

فصل اول : طرح تحقیق

در این فصل به بیان مسأله ، اهداف ، اهمیت و ضرورت تحقیق ، روش کار و کاربرد نتایج تحقیق پرداخته می شود .

فصل دوم : مبانی نظری و مباحث تئوریک تحقیق .

فصل سوم : سیمای کلی استان خراسان رضوی و شهرستان قوچان .

فصل چهارم : معرفی مدل ها ، تکنیک ها و شاخص های مورد استفاده در تحقیق .

فصل پنجم : شامل دو بخش است : بخش اول رتبه بندی و تعیین سطح توسعه شهرستان های

استان خراسان رضوی براساس شاخص های انتخابی در هر یک از بخش ها .

بخش دوم : رتبه بندی شهرستان ها در شاخص های تلفیقی براساس تکنیک های سنجش

درجه توسعه یافتگی (موریس ، تاکسونومی عددی ، تاپسیس ، امتیاز استاندارد) .

فصل ششم : ارزیابی سوالات پژوهش ، نتیجه گیری ، پیشنهادات .

فصل اول :

طرح تحقیق

بیان مسأله:

هر کشوری در راه توسعه تلاش می کند، زیرا توسعه هدفی است که اکثر مردم آن را ضروری می دانند. اگرچه پیشرفت اقتصادی یکی از عوامل مهم توسعه است اما تنها عامل نیست و دلیل آن این است توسعه صرفاً "پدیده ای اقتصادی نیست. بنابراین هدف اصلی توسعه باید ایجاد یک الگوی مطلوب رشد درآمد همگانی که تمام اقشار جامعه را پوشش دهد، باشد. البته با تأکیدی خاص بر تسریع رشد و درآمد گروه های بسیار فقیر. چنین هدفی مستلزم استراتژی است بسیار متفاوت از استراتژی به حداکثر رساندن نرخ رشد تولید ناخالص ملی، صرف نظر از نتایج توزیعی آن (خودارو، ۱۳۶۴: ۲۳۵).

از جمله مشکلات کشورهای جهات سوم، وجود انواع دوگانگی های نامطلوب نظیر دوگانگی منطقه ای است که به دلایل متعددی در مسیر توسعه یافتگی آنها ایجاد می شود. اخیراً سیاستگذاران، برنامه ریزان و پژوهشگران به برنامه ریزی توسعه از طریق برنامه ریزی منطقه ای، آمایش سرزمین، برنامه ریزی فضایی و... برای رهایی از این معضل توجه خاصی نموده اند. شناخت وضعیت موجود مناطق از لحاظ ملاک های توسعه و شناسایی موقعیت هر یک در مقایسه با یکدیگر، اولین مرحله در برنامه ریزی نابرابری ها و عدم تعادل های منطقه ای محسوب می شود تا با چنین شناختی اهداف توسعه ای مناطق، متناسب با امکانات و محدودیت ها تبیین گردیده و بهره برداری از امکانات و قابلیت های متنوع و گسترده هر منطقه با توجه به خصوصیات و ویژگی های خاص همان منطقه به گونه ای بهینه و کارا، صورت پذیرد. نتیجه این اقدامات توسعه مناطق (رفع محرومیت) همراه با عدالت اجتماعی خواهد بود (منصوری ثالث، ۱۳۷۵).

در کشور ما نیز یکی از اهداف مهم در برنامه های اقتصادی - اجتماعی کاهش محرومیت (توسعه نیافتگی) و رفع تبعیض (نابرابری) بین مناطق مختلف بوده است.

نخستین قدم در برنامه ریزی توسعه مناطق، شناسایی وضع موجود آن مناطق می باشد که این شناسایی مستلزم تجزیه و تحلیل بخشی های مختلف از جمله اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی و ... می باشد. جهت تخصیص منابع و اعتبارات میان مناطق مختلف شناسایی جایگاه آن منطقه در